

Zestien jaar Bijzondere Broedvogels tellen: hoe volledig zijn de gegevens?

Geoorde Fuut – Glenn Vermeersch

Het project Bijzondere Broedvogels Vlaanderen (BBV) ging in 1994 van start op het voormalige Instituut voor Natuurbehoud (nu Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, INBO). Het had als doel de jaarlijkse aantalsontwikkeling van zeldzame en weinig algemene (<150 broedparen), koloniebroedende en exotische vogels te volgen, in totaal een 90-tal soorten (Devos & Anselin, 1996). Ondertussen werd voor heel wat van die broedvogels goede informatie verzameld over de lange termijnevolutie van hun populaties. Bij een aantal soorten loopt dit echter minder vlot en blijven de gegevens té onvolledig om betrouwbare aantals-schattingen te kunnen maken. Welke soorten zijn dat en wat kunnen we doen om dit te verbeteren? In hetgeen volgt nemen we deze problematiek even onder de loupe.

Waar, hoe en wie tellen?

Het project beoogt een gebiedsdekkende telling voor Vlaanderen. Er wordt dus niet gewerkt met steekproefhokken, noch trajecten of punttellingen. De cijfers die we willen bekomen zijn absoluut. De methode wordt uitgelegd in een handleiding (Anselin et al 2003, Devos 1994). Er wordt zoveel mogelijk gestreefd om territoria te karteren, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen zekere, mogelijke en waarschijnlijke broedgevallen volgens een internationaal erkend codesysteem. Een groot deel van de tellingen wordt uitgevoerd door vrijwillige veldwaarnemers. Die zijn voornamelijk, maar niet uitsluitend, afkomstig uit het vrijwilligersnetwerk van Natuurpunt.vzw, waarmee er nauw wordt samengewerkt. Per ornithologische regio is er een vrijwillige coördinator die verantwoordelijk is voor de plaatselijke organisatie van het veldwerk en de doorstroming van de gegevens naar het INBO, al dan niet via de online invoermodule <http://broedvogels.inbo.be>. Op het INBO wordt aanvullende informatie verzameld in het kader van specifieke, al dan niet tijdelijke gebieds- of soortprojecten. Voorbeelden hiervan zijn het zeevogelonderzoek, de monitoring van het Linkeroevergebied en het PINK-project in de kustduinen.

De 4 nauwkeurigheidscategorieën

De bekomen aantallen voor Vlaanderen worden in 4 nauwkeurigheidscategorieën onderverdeeld, aflopend van hoogste volledigheid (4) tot laagste (1). In de hoogste categorie vallen soorten waarvan de populatie zo goed als volledig werd geïnventariseerd. De volgende categorie groepeerde soorten waarvan de inventarisatiegege-

vens een aantal hiaten kunnen vertonen maar waarvoor echter goede aanvullende gegevens voorhanden zijn (bvb uit literatuur of lokaal onderzoek los van BBV). Het kunnen ook moeilijk te inventariseren soorten zijn die in bepaalde gebieden gemakkelijk over het hoofd worden gezien, waardoor volledig tellen sowieso problematisch is. Bij deze categorieën gaan we ervan uit dat tenminste 70 % van de populatie geteld is. In de twee laagste categorieën vallen respectievelijk de soorten met grote hiaten in de inventarisatie en meestal onvoldoende voor een redelijke schatting en deze waarvan de gegevens helemaal onvoldoende zijn om Vlaamse aantallen uit te extrapoleren. De soorten worden in de juiste categorie ondergebracht op basis van meldingen van de regionale coördinatoren of van de waarnemers zelf over de volledigheid van de tellingen. Die informatie wordt expliciet gevraagd. Ook een vergelijking met het gekende verspreidingsgebied, zeker na de broedvogelatlas wordt gebruikt. Heel zeldzame of eerder accidentele soorten worden toegewezen aan categorie 4 indien we weten dat er voldoende naar gezocht werd of losse waarnemingen een aan-of afwezigheid kunnen bevestigen.

In tabel 1 zie je de verdeling van de soorten over de 4 nauwkeurigheidsklassen per soortgroep (zeldzame, koloniebroeders en exoten) voor de meest recente Vlaamse aantalsbepalingen uit de broedseizoenen 2006 en 2007. Voor de details per soort verwijzen we naar het laatste broedvogelrapport (Vermeersch & Anselin, 2009). We zien dat van de 87 beschouwde soorten er voor 63 (73%) zeer goede tot goede schattingen beschikbaar zijn (categorie 4 en 3), een mooi resultaat. Zeldzame soorten zien we vooral in de twee hoogste categorieën, exoten vooral in de twee laagste. Wat ook opvalt is dat kolonievogels bijna uitsluitend tot categorie 4 behoren.

groep	4	3	2	1
kolonie	20	1	0	0
zeldzaam	23	16	9	4
exoot	1	2	7	4
totaal	44	19	16	8

Tabel 1: Verdeling van de BBV soortgroepen over de 4 volledigheidscategorieën

Kolonievogels

Van de kolonievogels worden de meeste soorten bijna gebiedsdekkend geteld. Van sommige bezitten we al lange tijdsreeksen (Blauwe Reiger, Aalscholver, Roek) en worden de soorten traditioneel goed opgevolgd, wat de nauwkeurigheid van de totale aantallen uiteraard ten goede komt. Andere als Kwak, Lepelaar, Kleine Zilverreiger, Geoorde Fuut en de verschillende soorten stern en meeuwen komen meestal maar in enkele of in een vrij beperkt aantal en bovendien goed gekende (en opgevolgde) gebieden voor. Ze worden ook daarbuiten steeds goed genoteerd. Van zeer zeldzame soorten zoals Grote Zilverreiger, Witwangstern en Bijeneter worden waarnemingen ook goed bijgehouden en gemeld. Van Blauwe Reiger ontvangen we niet meer jaarlijks van elke kolonie gegevens. Tot nu toe was het mogelijk door extrapolatie met vergelijking uit de atlasperiode een redelijke schatting te maken. We hadden tot nu toe het voordeel dat er in de periode 2000-2007 geen koude winters waren die hadden kunnen zorgen voor sterke fluctuaties die extrapolatie bemoeilijken. Om de werkdruk te beperken, zou in de toekomst het jaarlijks tellen over een vast aantal kolonies eventueel een optie kunnen zijn. Ook van de Oeverzwaluw krijgen we maar gegevens van een deel van

Porseleinhoen - Glenn Vermeersch

de kolonies. Tellen van deze kolonies is arbeidsintensief en zou misschien enkel om de 2 of 3 jaar kunnen gebeuren.

Zeldzame soorten

Van de zeldzame soorten wordt een groot aantal gebiedsdekkend geteld of kan toch voldoende nauwkeurig geschat worden door aanvullende gegevens en extrapolaties. Het betreft hier soorten die goed gevolgd (kunnen) worden om meerdere redenen. Hun populaties kunnen klein zijn, of de soorten opvallend, of aanwezig in een typisch habitat, of beperkt zijn tot een paar regio's waar ze goed geteld worden (of een combinatie van factoren). Bij het plaatsen van de soorten in categorie 3 wordt rekening gehouden met meldingen van reco's over onvolledige tellingen in hun regio. Dit gebeurt al dan niet in combinatie met lagere trefkans bij sommige soorten door hun gedrag of door de afwijkende periode waarin ze broeden (bvb Porseleinhoen, Kruisbek). Een bijzonder geval is de Kleine Plevier die samen met Tureluur en Kluut vanaf 1997 in het BBV project werd opgenomen, omdat die toch (toen) vrij gebiedsdekkend werden geteld. Hun populaties waren toen echter wel al hoger dan de oorspronkelijke grens van 150 broedparen om als 'zeldzame soort' opgenomen te worden. De toename in aantal en in verspreiding heeft er nu toe geleid dat de informatie over de Kleine Plevier nu minder volledig is dan voorheen. Van 10 soorten vertonen de inventarisatiegegevens echter toch nog grote hiaten en zijn onvoldoende om een betrouwbare aantalschatting te maken, waardoor ze in categorie 2 terecht komen. Dit zijn grotendeels ook de 'talrijkste' soorten onder de zeldzaamheden, die ondertussen meer dan 150 broedparen hebben waardoor een voldoende nauwkeurige jaarlijkse telling niet meer mogelijk is (bvb. Wespendif, Havik, IJsvogel). Ook soorten zoals Grote Gele Kwik en Europese Kanarie worden niet meer gebiedsdekkend geteld omdat in sommige regio's het inventariseren ervan erg arbeidsintensief is. Van Tureluur, Grauwe Gors en Sijs, de enige 'zeldzame soorten' in categorie 1, zijn de gegevens momenteel ook erg onvolledig. Voor sommige van deze soorten kan in de toekomst hun trend misschien wel via het Algemene Broedvogel monitoringsproject verkregen worden. De haalbaarheid hiervan moet nog geanalyseerd worden (zie verder). Wespendif en IJsvogel zijn soorten van Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn en moeten nauwkeuriger gevolgd worden. Hierover gaan we verder in bij de paragraaf over deze soortgroep.

Exoten

De meeste exoten vallen in de twee laagste categorieën. Soorten als Canadese Gans, Brandgans en Nijlgans zijn zodanig in aantal toegenomen dat een volledige jaarlijkse gebiedsdekkende telling niet meer mogelijk is. Tellen van die exoten is al enkele jaren optioneel wegens de hoge tijdsinvestering die hiervoor noodzakelijk werd. Andere, minder talrijke soorten zoals bvb. Zwarte Zwaan, Carolina eend en Mandarijneend worden niet nauwkeurig geteld door enerzijds een gebrek aan interesse en anderzijds hun voorkomen in vaak moeilijk te bezoeken privé domeinen. Regelmatige (niet noodzakelijk jaarlijkse) betrouwbare populatiecijfers van alle exoten blijven echter noodzakelijk om in de toekomst hun aantalsevolutie te kunnen blijven evalueren.

Bijlage I soorten van de Europese Vogelrichtlijn

Binnen het BBV project worden momenteel 22 van de 26 regelmatige broedvogels van Bijlage I jaarlijks gevolgd. Het merendeel hiervan behoort tot categorie 4 of 3 (Porseleinhoen, Middelste Bonte Specht), en slechts twee soorten vallen in categorie 2 (Ijsvogel, Wespendif). Vier Bijlage I soorten vallen niet onder het BBV-project nl. Blauwborst, Boomleeuwerik, Nachtzwaluw en Zwarte Specht. Ze werden bij de start van het project in 1994 niet opgenomen omdat de grens voor "zeldzaamheid" toen werd bepaald op minder dan 150 broedparen. Momenteel vallen ze dus feitelijk onder categorie 1 en 2. Het zal echter wel noodzakelijk zijn al de Bijlage I soorten in de toekomst nauwkeurig te volgen in het kader van de verplichte Natura 2000-rapportering en de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen.

De toekomst

In het kader van de Europese verplichtingen maar ook van het nieuwe Vlaamse Soortendecreet, is het verzamelen van betrouwbare aantalsschattingen en/of trends van zowel Bijlage I soorten, Rode lijstsoorten als exoten een niet te onderschatten taak geworden. De reeds bestaande BBV en ABV monitoringsprojecten spelen hierbij een belangrijke rol. Om een goede en efficiënte gegevensverzameling te kunnen blijven garanderen, zal er in de komende maanden goed nagedacht moeten worden op welke manier dit kan gebeuren. Uit het vorige is het duidelijk dat de informatie die we over een aantal soorten verkrijgen zeker nog niet optimaal is, en er oplossingen moeten gezocht worden om deze toestand te verbeteren.

In de eerste plaats moeten we kunnen garanderen dat zeker van alle Bijlage I soorten de gegevens voldoende nauwkeurig zijn om bruikbaar te zijn voor de rapportage naar Europa en het evalueren van de gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen. Voor de meeste is dit gelukkig al het geval, maar er zullen zeker nog blijvend extra inspanningen noodzakelijk zijn. In het kader van een nog op te starten meetnet met betrekking tot Natura 2000 (Onkelinx et al, 2008) zal hier de nodige aandacht aan gegeven worden. Voor de meer algemene vogelrichtlijnsoorten kunnen ABV-data op termijn misschien gedeeltelijk een oplossing bieden, maar een analyse van de efficiëntie hiervan moet nog gebeuren. De verwachting is dat de methode goede resultaten zal opleveren voor Blauwborst en Boomleeuwerik. Voor Zwarte Specht (en Wespendif) is het nog onduidelijk of de soort in voldoende hoge dichtheden voorkomt en of ze een voldoende hoge trefkans heeft om significante trends af te leiden uit het ABV-project. Voor Nachtzwaluw en Ijsvogel zal een goede

Blauwe Reiger - Koen Devos

Nijlgans - Glenn Vermeersch

Literatuur

ANSELIN A., K. DEVOS & G. VERMEERSCH, 2003. Project Bijzondere Broedvogels Vlaanderen. Handleiding. IN.A.2003.77. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.

DEVOS K. 1994. Handleiding Project Bijzondere Broedvogels Vlaanderen. Instituut voor Natuurbehoud & Vlavico, Kiewit & Gent.

DEVOS K. & A. ANSELIN, 1996. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Vlaanderen in 1994. Rapport Instituut voor Natuurbehoud 96/20, Vlavico-rapport 96/1.

ONKELINX T., P. VERSCHELDE, J. WOUTERS, D. BAUWENS & P. QUATAERT, 2008. Ontwerp en evaluatie van meetnetten voor het milieu- en natuurbeleid. Steekproefgrootteberekeningen en analyse van de kosteneffectiviteit. Vlaamse Overheid. Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.

VERMEERSCH G. & A. ANSELIN, 2009. Broedvogels in Vlaanderen in 2006-2007. Recente status en trends van Bijzondere Broedvogels en soorten van de Vlaamse Rode Lijst en/of Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, nr 3, Brussel.

trendbepaling wellicht onmogelijk zijn zonder een specifieke telmethode. Zeker in relatie met het evalueren van de voortgang in verband met de gestelde populatiedoelen moeten we tevens kunnen garanderen dat een aantal Bijlage I soorten niet enkel binnen Natura 2000 maar ook erbuiten blijvend gevolgd worden.

Rode Lijst-soorten die niet binnen het BBV geteld worden zullen allicht voor een groot deel opgevangen worden door het ABV-project, waardoor we op lange termijn hun trends zullen kunnen bepalen.

Voor exoten is momenteel nog geen strategie opgesteld over het opvolgen van de populaties op lange termijn. Ook hierover zal de komende maanden naar een efficiënte oplossing gezocht worden.

Het merendeel van deze voor de Vlaamse overheid en voor Europa noodzakelijk gegevens wordt verzameld door vrijwillige medewerkers. Een blijvende ondersteuning en waardering van vrijwilligersnetwerken is primordiaal om dergelijke niet te onderschatten inspanningen op lange termijn te kunnen blijven garanderen. Nochtans blijft dit een vrij 'kwetsbaar' systeem en zouden ook meer middelen moeten kunnen vrijkomen om zij het tijdens de broedperiode hiaten in de inventarisaties te laten opvullen door professionele krachten. In sommige regio's is de werking nog niet optimaal en blijven voorlopig de gegevens onvolledig. De hernieuwde stimulans via Natuurpunt.Studie zal hier in de nabije toekomst hopelijk aan kunnen verhelpen. Het streven naar een vlotte doorstroming van een aantal waarnemingen van BBV-soorten tijdens het broedseizoen, door vrijwilligers ingevoerd in het door Natuurpunt.vzw gebruikte onlineinvoersysteem waarnemingen.be vanaf 2008, zal de volledigheid van de gegevens alleen maar ten goede komen.

Besluit

Het project Bijzondere Broedvogels Vlaanderen heeft door de jaren zijn nut bewezen als bron van informatie voor allerlei beleidsvragen en verplichtingen van lokaal tot internationaal niveau. Voor 73 % van de gevolgde soorten kunnen betrouwbare aantalsschattingen geleverd worden. De 27 % overige soorten waarvan slechts onvoldoende nauwkeurige gegevens voorhanden zijn, bestaat vooral uit exoten maar ook uit een aantal soorten uit de groep 'zeldzaam', al zijn het dan meestal deze die hogere populaties hebben en hierdoor ook moeilijker nog gebiedsdekkend geteld kunnen worden. Met de recente strengere verplichtingen in het kader van Natura 2000 en het nieuwe Vlaamse Soortenbesluit zal in de zeer nabije toekomst echter goed nagedacht moeten worden op welke manier we de dataverzameling van een aantal soorten kunnen optimaliseren en op lange termijn garanderen.

Anny Anselin

anny.anselin@inbo.be